

Correcció i traducció

Jem Cabanes
Corrector

Una primera cosa que he de dir és que la meva experiència en correcció de traduccions, literàries o no, és més aviat petita, llevat que corregir mitjans de comunicació sigui avui precisament això, corregir traduccions. Més concretament, en l'àmbit de la traducció literària, en sentit estricte, no puc dir que hi tingui més experiència que la d'haver intervingut en unes poques traduccions, en la de la Bíblia en un sol volum de la Fundació Bíblica Catalana, i més tard en la de l'*Ulisses* de Joyce.

Amb tot aquest currículum, la meva intervenció en aquesta taula rodona crec que és abusiva i, d'entrada, ja en demano perdó a tothom. Ara, per a fer-me perdonar una mica, serviria l'excusa que he fet més de traductor de literatura que no pas de corrector? De fet, tot va començar amb l'edició bíblica suara esmentada, i justament per aquest ordre: de primer em van demanar la traducció d'uns texts, i finalment, em van agregar al cos de correctors. Vet aquí com vaig lligar traducció i correcció. Això fa que, des de llavors, m'hagi trobat sempre una mica al mig: entenc els autors, o traductors, entenc els correctors, i tinc una opinió dividida tant dels uns com dels altres.

D'entrada, voldria deixar clar que per correcció només entendre això que sovint s'anomena, amb ben poca fortuna, correcció d'estil. Segurament perquè de revisar proves d'impremta, també se'n diu correcció. Però, a mi, em sembla que les proves d'impremta en general no es corregeixen, no pas en el sentit fort de corregir. Això d'una banda. D'una altra, em sembla que un corrector s'ocupa de la coherència, diguem-ne gramatical per entendre'ns, d'un text, més que no pas de l'estil.

Doncs bé, què hi pot fer un corrector en una traducció literària? La feina d'un corrector de traduccions literàries és diferent de la d'un corrector d'originals literaris?

Què pot fer un corrector?

La primera pregunta es podria respondre, en general i una mica en abstracte, dient que depèn de l'àmbit lingüístic i cultural en què treballi aquest corrector. Entre nosaltres corre la idea, més

o menys difusa, sovint interessada, que els correctors catalans són una mena de mandarins, amb un poder excessiu i arbitrari, a diferència dels correctors de dominis culturals més saludables o «civilitzats». Doncs bé, la informació que en tinc és una mica diferent. Que els correctors catalans pequin d'arbitraris, és possible —i a vegades discutible—, però no pas per excés de poder, sinó per defecte... de criteri. Ara, dir o donar entenen que els correctors dels països «civilitzats» no tenen poder no s'ajusta als fets que conec una mica.

No sé si l'àmbit anglosaxó i el dels Països Baixos es consideren prou saludables i «civilitzats». Doncs bé, entre les editorials amb cara i ulls dels Estats Units, per exemple, el corrector té un poder enorme, i sovint l'última paraula, tant si l'autor s'hi avé com si no —amb l'excepció d'autors de primeríssima fila o d'autors que venen moltíssim, que poden fer prevaler el propi criteri. Tant és així, que un autor que no vulgui sotmetre's als criteris del corrector de la casa, es pot trobar —i en conec que s'hi han trobat— que li diguin: «Miri, emporti's el seu text, i busqui's un altre editor».

En el cas neerlandès, les coses s'assemblen, però potser no són tan dràstiques. Això sí, tenen un detallet que molesta força els autors que no són estrictament holandesos, especialment els flamencs, i és que en general tendeixen a uniformitzar els texts en benefici del parlar d'Amsterdam. També s'ha de dir, de totes maneres, que, en aquest aspecte, l'autor que sap defensar les seves opcions té probabilitats de sortir-se'n. Però no li regalaran res.

No conec la situació de les editorials d'àmbit alemany, però és sabut que l'escriptor Günter Grass, en la presentació internacional d'un llibre seu, hi ha aparegut en companyia d'un representant editorial i del... corrector. Això em fa pensar no solament que s'avenen força, sinó també que Günter Grass deu considerar que la intervenció del corrector en els seus texts no és banal.

En aquests àmbits «civilitzats», doncs, un corrector editorial és una figura reconeguda, de prestigi, amb força poder, encara que ha de demostrar que té l'autoritat, la ciència i el criteri suficients per a fer allò que fa. El prestigi, no l'hi regala ningú.

Ara, si la primera pregunta (què hi pot fer un corrector en una traducció) s'ha de respondre pensant en el nostre context, només trobo un estirabot: a la pràctica, un corrector diguem-ne literari, de traduccions o d'originals, només pot fer allò que li deixin fer, i en general no li deixen fer gaire res. Més tolerat que no pas reconegut, avui segurament se sent més apocat que no fa vint anys. *Eppur...*, de feina, n'hi ha, com veurem més endavant.

Què exigeix corregir traduccions literàries?

Però abans, voldria abordar la segona pregunta: corregir una traducció literària és diferent de corregir un text literari original? La meua resposta és que demana un coneixement suplementari: el de la llengua original del text. Provaré d'explicar-me. Un corrector ha de tenir, particularment, un coneixement sòlid de la llengua perquè pugui valorar un text i intervenir-hi d'una manera correcta. Però com jutjarà la qualitat d'una traducció, si no pot apreciar l'original?

Únicament per la qualitat del text traduït? Em sembla que no n'hi ha prou. Sovint només la comprensió de l'original li aclarirà si determinades opcions es basen en l'original, com a vegades confessen certes notes editorials. I quantes vegades un text poc intel·ligible, o gens, resulta ben clar si compulsem l'original que, en principi, «tradueix»!

En la meua modesta opinió un corrector ha de tenir un domini, lingüístic i conceptual, suficient del text que ha de repassar, perquè, sense, no tindrà l'autoritat necessària per a dur a terme la feina encomanada, i el text se li escaparà de les mans. Doncs bé, en el camp de la traducció, em sembla que aquest domini seria insuficient si no abastés la llengua original. S'ha dit algunes vegades que a sota d'un bon traductor hi ha un escriptor. D'una manera semblant, potser es podria dir que sota d'un bon corrector hi ha d'haver un traductor.

En resum, un corrector de traduccions que sigui un bon artesà, entengui la llengua original i domini l'ofici, amb experiència i sentit comú, em sembla que ja en té prou per a fer la feina amb autoritat i gràcia.

Però quina és la feina pròpia del corrector de traduccions literàries? Diria que és una feina una mica diferent de la del corrector de texts literaris originals. En principi, un text original és, per dir-ho d'alguna manera, únic i autosuficient, i el corrector em sembla que en té prou fixant-se en la coherència de forma i de llengua del text. Un text traduït, en canvi, no és autosuficient, perquè és una imatge d'un altre text. Com que és una imatge d'un altre text, i segurament no l'única possible, el corrector potser s'hauria de fixar en la correspondència i en la coherència d'aquesta imatge.

Quan dic que el corrector s'ha de fixar en la coherència de la traducció i que aquesta traducció correspongui a l'original, penso en una dita del poeta anglès Wystan H. Auden, que assegurava que un poema era com un fill que tenia pare (el poeta) i mare (la llengua). Ell ho deia de la poesia, però em penso que es pot dir de qualsevol text literari. Doncs bé, en una traducció, la criatura canvia de «pare» i «mare», i el resultat és que, per molta correspondència que hi hagi entre original i traducció, les «criatures» sempre seran diferents, sobretot en el cas de la poesia. Tan diferents que hi ha qui condemna la traducció com un producte espuri i pernicios, i suposo que aquesta és una de les raons que tants catalans accepten com a bones per rebutjar les traduccions de literatura espanyola, per exemple: no calen, asseguruen. I tanmateix, com diu un traductor de poesia català, la traducció és impossible, però necessària, inevitable.

Aspectes de l'aportació del corrector

Com he dit abans, i sigui quina sigui la pràctica actual, un corrector amb competència i autoritat, i amb el reconeixement degut i necessari, pot contribuir no pas poc a la qualitat d'una traducció i, per tant, als beneficis que una bona traducció aporta a la llengua receptora. N'apuntaré uns quants aspectes:

- assegurar o afinar la coherència lingüística del text establert pel traductor, d'acord amb

l'original —per exemple, assenyalant-ne possibles incongruències de registre i indicant-ne el remei;

— oferir recursos o alternatives, quan les propostes del traductor siguin, a la llum de l'original, limitades o inadequades,

— fer veure les possibles servituds gratuïtes, indicar-ne les solucions possibles i esmenar possibles errors de sentit;

— explotar les potencialitats de la llengua per eixamplar-la i desbordar-la, sempre que calgui; fer llengua, en un sentit anàleg al de fer jurisprudència.

No caldria ni dir que s'han d'evitar les propostes gratuïtes i que qualsevol «retoc» s'ha de poder argumentar. Un corrector hauria de recordar l'etimologia de *corregir* < *corrigere* < *co-regere*, 'dreçar, dirigir, en companyia de'. Sense «companyia», doncs, no hi ha vera correcció.

La feina del corrector té un límit, i és que no es pot sobreposar a la del traductor. Qui estableix el text de la traducció, qui «interpreta» l'original, és ell. Sigui bona o dolenta, la *traditio* del text és obra del traductor, és ell el *traditor*, en el doble sentit de la paraula, no el corrector. Em sembla que manipular una mala traducció per endreçar-la, sovint sense el suport de l'original, no s'hauria d'admetre —baldament fos perquè els resultats no són gaire estimulants.

Sobre els errors de sentit, s'ha dit que invalidaven tal o tal traducció. És evident que no n'hi ha d'haver i que s'han d'esmenar, aquests errors, sobretot si són essencials per a entendre el text. Però també cal dir que hi ha bones traduccions que en contenen, d'errors de sentit, i que el sol fet de no contenir-ne no fa bona una traducció literària.

Una altra cosa que no s'hauria d'admetre és la «bona intenció» d'igualir, deixatar o retallar la llengua de l'original «en benefici» del lector. D'una altra banda, si l'original usa registres i recursos diferents, la traducció ha de recollir aquests usos i registres. Si l'original es desclou en una llengua solemne, la traducció no pot cloure's en una llengua d'estar per casa; si l'original fa servir una llengua noble, la traducció no pot gastar una llengua plebea.

La inversa també és veritat: quan l'original és simple o col·loquial, la traducció no pot ésser complicada o elevada; quan l'original recorre als vulgarismes, la traducció no pot amagar-se en eufemismes. Un original simple o ple de vulgarismes no pot servir d'excusa per a farcir una traducció de barbarismes: si l'original és genuí, també ho ha d'ésser la traducció.

Una traducció literària com Déu mana també és creació, i per tant també forma part de la literatura. Un corrector de traduccions literàries ho hauria de tenir present quan hi treballa, i aplicar-hi el rigor del cas, encara que un text traduït, a diferència de l'original, no faci fe i no tingui, en conseqüència, la perennitat del text original, que és únic, irrepetible.